

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

ABSZTRAKT

Pontosan 500 évvel ezelőtt, 1516 márciusában a velencei hatóságok elrendelték a szegregált zsidónegyed felállítását városukban. A zsidók kényszerlakhelyéül kijelölt velencei városrész nevének köznevesülése, a „gettó” szó elterjedése az európai nyelvekben jelzi, hogy a zsidók gettóba szorítását elrendelő hatóságok akarva-akaratlan egy több évszázadon át meghatározó szegregációs paradigmát valósítottak meg a zsidók és a többségi keresztény társadalom viszonyában. Ugyanakkor a szegregáció vitathatatlan tényével szembeállítható az az elég általánosnak mondható vélekedés, mely szerint a reneszánsz kori Itáliára a zsidók nagyfokú társadalmi integráltsága volt jellemző, és Velencében ez az integráltság fennmaradt a gettó századaiban is, hovatovább akkor teljesedett ki.

Ennek a velencei zsidóságról szóló, jubileumi sorozatnak a célja egyes fejezetek és jelenségek kiemelése a velencei zsidó közösség fényekben és árnyakban egyaránt leggazdagabb korszakából, a nagyjából 1500-1650-ig terjedő másfél évszázadából, azzal a céllal, hogy bemutassuk a velencei gettó egyedi jellegzetességeit, a zsidók és keresztények közötti társadalmi határok élességét, feltárjuk a korabeli velencei társadalomban érvényesülő ellentétes irányú: szegregáló és integráló erők dinamikáját, valamint kérdéseket vessünk fel arra nézve, hogy ezek a fogalmak egyáltalán alkalmasak-e arra, hogy a korabeli viszonyokat általuk értelmezzük.

ABSTRACT

Five hundred years ago, in March 1516 the authorities of Venice gave an order to establish a segregated section in the town for the Jews to settle there, thus – unintentionally – creating a long lasting paradigm for segregation in Christian societies, i.e. the concept of the 'ghetto'.

However, it is also a widely held opinion that during the Italian Renaissance Jews were largely integrated into the majority even during the time of the ghetto.

The editors' intention with this jubilee series of essays on the Jews of Venice in a period full of light and shadows, between the years of 1500 and 1650, is to provide a picture of the life in the ghetto, with its main characteristics, to explore the nature of the boundaries between Jews and Christians, to shed light on the dynamics of segregating and integrating forces in the society at that time.

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

Budai Miklós az OR-ZSE Liturgia szak végzettje, a Páva utcai Zsinagóga kántora. 2000-ben az ELTE bölcsészkarán olasz nyelv és irodalomból szerzett MA diplomát. Fő érdeklődési területei közé tartozik a régi olasz irodalom, azon belül elsősorban a lírai költészet, a humanizmus és a reneszánsz kultúrája, valamint zene és vers kapcsolata a XVI-XVII. században. A judaisztikai területen főként a liturgiátörténet, a zsidó ima spirituális lehetőségei, valamint az itáliai zsidóság történetének egyes részterületei foglalkoztatják.

Miklós Budai received an MA degree in Italian language and literature at the Eötvös Loránd University in Budapest, a BA degree in Jewish Liturgy at the Jewish Theological Seminary – University of Jewish Studies in Budapest. His main interests include Old Italian literature (lyrical poetry, the culture of Humanism and Renaissance), the relationship between music and poetry in the 16th – 17th centuries, history of the Jewish liturgy, the Jewish prayer and chapters from the history of the Italian Jewry.

A XVI. század elején Velence ismét gazdaságilag válságos éveket élt át, és az állam pénzügyi nehézségei kedvező helyzetet teremtettek a zsidó pénzkölcsönzőknek, hogy a mestrei tartózkodásukat szabályozó, 1503-ban lejáró condotta újratárgyalásakor a korábbinál szélesebb jogokat kérhessenek maguknak. Az új, tíz évre kötött egyezmény lényegében szabad mozgást engedélyezett a Mestrében működő három zsidó bank tulajdonosai és alkalmazottai számára Velence városában, lehetőséget adott nekik, hogy lakást béreljenek ott, lazított a megkülönböztető sárga sapka viselésének szabályain, és külön kitért arra, hogy háborús veszély esetén minden akadályoztatás nélkül beköltözhetnek a városba.¹ Ez utóbbi kitétel röviddel később nagy jelentőséget nyert. 1508-ban a cambrai-i ligában egyesülő pápai, császári, francia és spanyol erők előrenyomulása folytán Velence rövid idő leforgása alatt elvesztette szárazföldi birtokai nagy részét, és a harcok elől menekülők, köztük zsidók is, nagy számban özönlöttek be a lagúnai városba. Az 1509-es agnadellói vereség után a végveszélybe került Velencében a menekültek száma tovább nőtt. Az ezt követő néhány évben a zsidók addig nem látott számban és szabadságban élhettek a városban. A Velencében tartózkodó mintegy ötszáz

1 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Mondadori, Milano, 2012, p. 40.

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

zsidó a városban szétszóródva, de zömmel a San Cassiano, San Agostino és San Geremia negyedekben élt.² Hiteltevékenységeik folytatása mellett az új, öt évre szóló condotta részeként 1514-ben a hatóságok engedélyezték számukra a használcikkekkel (elsősorban használt ruházattal) való kereskedést is. E kedvező fejlemények ellenére helyzetük mégsem volt könnyű. Az agnadellói vereség után a zsúfoltság, a tömegeket érintő nélkülözés, a bizonytalanság és fenyegetettség érzése már-már elviselhetetlenné vált a lakosság számára, és ebben a feszült helyzetben a ferences prédikátorok tovább szították a zsidóellenes indulatokat. "A kor velencei eseményeinek nagy krónikása, Marin Sanudo ízes velencei olaszszággal íródott naplójában feljegyzi, hogy 1509 nagypéntekén ... a Santa Maria dell'Orto templomban tartott prédikációjában Ruffino minorita szerzetes *inter caetera* kijelentette, hogy „*era licito a tuor tutti i danari de li zudei e non li lassar di viver*”, azaz „megengedett dolog minden pénzt elvenni a zsidóktól és nem hagyni élni őket.”³ Ugyanőtőle tudjuk, hogy néhány nappal később a fent említett Frate Ruffino közreműködésével sor került néhány zsidó nyilvános megkeresztelésére.⁴ A prédikátorok uszítását megelégedve 1511-ben a zsidók a Tízek Tanácsához fordultak a helyzet orvoslását kérve, aminek kis híján kiutasítás lett a vége, noha végül az államérdek – mint rendre a későbbiekben is – most is felülírta a kormányzatban is erősen jelenlévő kiutasításpártiak szándékait.⁵ Bár a politikai és katonai helyzet túllendült a mélypontra, a városban a közhangulat a következő években sem változott jelentősen. A kortársak tanúbizonysága szerint ezekben az években a tűzvészek és pestis által is sújtott, továbbra is túlszűfolt Velence már-már a válságos idők felbomló városi társadalmának Boccacciótól ismert, kaotikus képét mutatta. Egyszerre volt jelen a luxus és a legteljesebb nyomor, mindennemű kicsapongás és a vezeklő szándékú vallásos

2 Op. cit., p. 41.

3 *SANUTO, Marino: Diarii. Tomo VIII. Venezia, 1882, col. 71.*

4 Op. cit., col. 79, 88.

5 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia.* Mondadori, Milano, 2012, p. 42.

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

buzgóság. Ilyen körülmények közepette a velencei kormánynak szüksége volt a zsidók tőkájére, de legfőképp társadalmi „villámhárító” szerepet betöltő hiteltevékenységére. A zsidók sokakat már pusztán jelenlétükkel is irritáltak, nemhogy a szokatlan szabadsággal, amit ezekben az években élveztek. A közösség vezetője (Roth megfogalmazásában „a gettó közösségének alapítója”⁶) ebben az időszakban egy tehetős askenázi bankárcsalád feje, a dokumentumokban többnyire olaszosított néven, mint Anselmo del Banco szereplő Áser Mesullám. Testvére, Chájim Mesullám Velencébe költözvén a Campo San Polo közelében álló elegáns Ca' Bernardit bérelte ki magának – el lehet képzelni, milyen hatást váltott ki ez a „hücpesség” is az agnadellói vereség után a város társadalmát hatalmába kerítő önmarcangoló, szélsőséges vallásosságra és moralizálásra hajló közhangulatban, amikor a gazdagság és a luxus fitogtatásának korlátozására hozott rendeletek betartatására külön testületet hoztak létre, amely a patríciusokat is igyekezett e téren visszafogni.⁷ Sokan úgy gondolták, hogy a várost sorra érő különféle „csapások” a lakosok bűnös életmódjának következményei, Isten büntetése. A kormány által pl. a „szodómia” visszaszorítása érdekében kiadott rendeletek és indoklásaik gyakran ugyanazt az ószövetségi lapokat idéző hangot ütik meg, mint a ferences prédikátorok dörgedelmes szónoklatai a zsidók ellen.⁸ Sanudo 1515. április 6-i, nagypénteki bejegyzésében keserűen jegyzi meg, hogy a háborúskodás és egyéb okok miatt szükség van a zsidókra, akik ezért mindent megengednek maguknak: míg korábban virágvasárnaptól húsvét utánig nem lehetett zsidókat látni az utcán, most nagycsütörtökig bátran mutatkoznak nyilvánosan, és senki nem utasítja rendre őket. Ugyanott megemlíti, hogy egy barát a zsidók, a zsidó orvosok és különösen egy bizonyos Mastro Lazzaro ellen prédikált, aki „keresztény nőket vitt kárhozatba”, de mégsem

6 ROTH, Cecil: *Venice*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1930. p. 28.

7 TREBBI, Giuseppe: La società veneziana. [2016.04.04.] In: http://www.treccani.it/enciclopedia/dal-rinascimento-al-barocco-la-societa-la-societa-veneziana_%28Storia-di-Venezia%29/

8 *Ibidem*.

Budai Miklós, MA

**Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-
XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of
Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the
Ghetto and Its Regulations**

történik intézkedés. A hiányolt intézkedésre nem sokkal később sor került. Néhány nappal Sanudo naplóbejegyzése után Emo Zorzi indítványozta a szenátusban a zsidók kitelepítését a Giudecca szigetére. A zsidó vezetők szembeszálltak a tervvel, de úgy tűnik, a kitelepítés szándékát kénytelenek voltak már kész tényként kezelni, és mindössze arra szorítkoztak, hogy a veszélyesnek tartott Giudecca helyett alternatívaként Muranót javasolják.⁹ A terv ekkor nem valósult meg, de egy évvel később Zaccaria Dolfín kezdeményezésére újra napirendre kerül a zsidók szegregálásának kérdése, és ez alkalommal Anselmo és a többi zsidó vezető minden törekvése ellenére a Szenátus elsőprő többséggel támogatta a javaslatot. Az 1516. március 29-én kelt határozat így rendelkezett:

„A zsidóknak mind együtt kell lakniuk a San Girolamo mellett a Ghetto-ban lévő házak által körülfogott udvarban; és hogy ne jöhessenek-mehessenek éjszaka, elrendeltetik, hogy a Ghetto Vecchio felől, ahol egy kis híd van, és a másik oldalon a hídnál állíttassék két kapu, azaz mindkét említett helyen egy-egy, mely kapukat reggel a Marangon[a harang hangj]ára kell megnyitni, este pedig 24 órakor zárassanak be négy erre kiválasztott keresztény őr által, akiket maguknak a zsidóknak kell fizetniük a Testületünk tetszése szerint megállapítandó árban.”¹⁰

Hogy mennyiben volt más a helyzet 1516 tavaszán, mint egy évvel korábban, bekövetkezett-e időközben valamilyen komoly változás, ami indokolná a szenátus megváltozott magatartását – mindez nem teljesen világos. Egyesek szerint az 1515-re már épp stabilizálódott politikai-katonai helyzet újabb romlása következtében

9 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Mondadori, Milano, 2012, p. 43.

10 Ibidem. Érdemes megjegyezni, hogy a rendeletben említett 24 óra nem éjfélet jelent, hanem napnyugtát az órák számításának még az ókorból örökölt rendszerében – lásd RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, p. 238.

Budai Miklós, MA

**Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-
XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai**
**Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of
Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the
Ghetto and Its Regulations**

eluralkodó pesszimizmus légkörében született a döntés: a döntéshozók megszívlelték a ferences prédikátorok intését, miszerint a város rossz sorsa a rossz erkölcsök következménye.¹¹ Ebben az olvasatban a zsidók gettóba zárása egyfajta vezeklés Velence egyik nagy bűne, a zsidók tolerálása miatt. Úgy tűnik, a prédikátorokat nem hatotta meg a zsidók városon belüli elkülönítése, mert néhány nyugalmasabb év után, a condotta lejártának közeledtével újra hevesen követelték a zsidók kiűzését és egyben egy monte di pietà felállítását. 1519 novemberében újra napirendre került a zsidókérdés a Nagytanácsban. Sanudónak a vitáról adott, rá jellemzően eleven beszámolójából kiderül, hogy a hozzászólók, még azok is, akik a zsidók megtűrése mellett érvelnek, mind elítélően beszélnek róluk, erős zsidóellenes sztereotípiákkal élnek. Lehet, hogy ez a vallási retorika csak álca, ám ez esetben a szenátorok cinizmusa szembeötlő. Utilitárius szempontok vezetik őket, kizárólag a szegénység kezelésének eszközként tekintenek a zsidókra és pénzkölcsönzői tevékenységükre, ám mint arra Sanudo tudósítását elemezve Bonfil rámutat: fel sem merül bennük, hogy az állam vagy a nemesség maga próbálja meg kezelni a szegénység problémáját!¹² Végül 1520-ban a condotta tíz évre szóló megújítása mellett döntenek, a zálogügyletek kamatlábát 15%-ban határozzák meg, ám igen súlyos, évi 10000 dukát adót rónak ki a közösségre.¹³ A gettó fennállása során aztán ezt a kamatlábat egyre csökkentik, az adóterheket pedig növelik, ami végül a XVIII. században a hitközség csődjéhez vezet. A gettó létrejöttével tulajdonképpen stabillá válik a zsidó jelenlét Velencében. Néhányszor még felvetődik a zsidók kiűzésének lehetősége, azonban a condotta megújítása körüli huzavona egyre inkább egy játszma jellegét ölti.

11 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Milano, 2012, Mondadori, p. 44.

12 BONFIL, Robert: *Jewish Life in Renaissance Italy*. University of California Press, Berkley, 1994, pp. 39-44.

13 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Milano, 2012, Mondadori, p. 47.

Budai Miklós, MA

**Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-
XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of
Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the
Ghetto and Its Regulations**

Ami nyilvánvaló, hogy a gettó elrendelésekor már merőben más volt a helyzet, mint 1385-ben, amikor a zsidók mint közösség először kaptak engedélyt a Velencében való letelepedésre. Akkor a saját lakónegyed létrehozására tett ígéret a hatóságok részéről komoly vállalás volt a közösséggel szemben, egyfajta privilégium lett volna, ha megvalósul, és a megvalósítás halogatása sérelmes volt a közösségre nézve.¹⁴ Ezzel szemben 1516-ban egyértelmű a döntéshozók ellenséges szándéka, és a zsidó vezetőknek a döntéssel szembeni ellenállásából is világosan kiolvasható, hogy az elkülönítés következtében helyzetük rosszabbodására számítanak.

A gettó létrehozása után néhány hónappal egyes rendszabályokon enyhítettek valamelyest, ami jelzi a helyzet stabilizálódását, az indulatok megnyugvását, így pl. néhány órával kitolódott az esti kapuzárás ideje; ám összességében kijelenthető, hogy a hatóságok a gettó majdnem három évszázados fennállta alatt végig elég következetesen betartatták a korlátozásokat. A rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján úgy tűnik, igen kevés esetben adtak engedélyt arra, hogy zsidó személyek a gettón kívül lakjanak, jellemzően csak átmeneti jelleggel, és az ideiglenes lakhelyen is érvényben maradt rájuk nézve a gettóbeliéknél előírt éjszakai kijárási tilalom.¹⁵

Az igen kevés teljes kivételezettséget élvező egyike lehetett Jeremiah Mavrogonato, akinek őse, a krétai David Mavrogonato a Serenissimának tett szolgálatai folytán 1463-ban a Tízek tanácsától nem csak maga, hanem leszármazottai számára is kiváltságokat szerzett: mentesültek a megkülönböztető jel viselése alól, azaz fekete sapkában járhatnak, és fegyver is viselhetnek.¹⁶ Úgy tűnik, kiváltságuk később kiterjedt lakhelyük szabad megválasztására is, vagyis nem kellett a gettóban lakniuk. 1633-ban a

14 Op. cit., p. 12.

15 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, pp. 239-240.

16 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Milano, 2012, Mondadori, p. 16.

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

főleg rendészeti feladatokat ellátó hatóság, a *Catteveri* megerősíti, hogy Jeremiah Mavrogonato fekete sapkával járhat, majd 1638-ban – nyilván az érintett panasza nyomán – újból írásba adja, hogy „a kiváló doktor” nem köteles viselni a megkülönböztető piros sapkát, és bármikor szabadon járhat-kelhet és lakhat a gettón kívül, egyben igen súlyos büntetést helyez kilátásba azon hatósági személyeknek, akik ennek ellenére zaklatni mernék Jeremiah Mavrogonatót.¹⁷

A gettó létrehozásakor sor kerül a Velencében elsődleges közlekedési útnak számító csatornákra nyíló ajtók, ablakok, erkélyek befalazására, esetenként berácsozása, melynek elsődleges célja a kijárás lehetetlenné tétele volt, ám ezzel és további falak építésével nem csak fizikailag, hanem vizuálisan is igyekeznek elzárni egymástól a zsidókat és keresztény szomszédjaikat. 1560-ban a zsidókkal kapcsolatos ügyekben illetékes egyik hatóság, a *Cinque Savi alla Mercanzia* a gettó határán felépítendő további falakról rendelkezik.¹⁸ 1596-97-ben a *Natione Tedesca*, azaz a pénzkölcsönzéssel foglalkozó német és olasz zsidók közössége condottájának, tartózkodási engedélyének megújítása előtt a velencei pátriárka, Lorenzo Priuli javaslatokat tesz a hatóságoknak a zsidókkal szembeni intézkedésekre, így egyes őrizetlen csatornákra néző további ablakok berácsozására vagy befalazására, megakadályozandó, hogy a zsidók azokon át kijárjanak, továbbá a San Geronimo apácakolostor kertjére néző ablakok befalazására, mert a pátriárka állítása szerint a zsidók az ablakokból különféle módokon botránkoztatják a kolostor jámbor lakóit. Ugyancsak Priuli szerint amikor a Fondamenta di Canareggiön körmenetek alkalmával vagy hétköznapiakon, beteghez viszik az

17 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, pp. 240.

18 Op. cit., p. 257.

Budai Miklós, MA

Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the Ghetto and Its Regulations

oltáriszentséget, a zsidók az ablakból gúnyolják azt. Ez a vád a gettó évszázadai során később is felmerül.¹⁹

A gettó felállításakor a hatóságok rendelkeztek a kijárási tilalmat megsértő zsidókkal szembeni szankciókról is: az első kihágás esetére 100 líra, a másodikra 200 líra bírságot, a harmadikra 500 líra bírságot és két hónap börtönt állapítottak meg.²⁰ Bár a gettón kívül lakást csak nagyon kevés esetben engedélyezték, az éjszakai vagy hajnali órákban való kijárást tekintetében már jóval több rugalmasságot tanúsítottak a hatóságok. Július 29-én, vagyis épp négy hónappal a gettó elrendelése után a Szenátus úgy rendelkezett, hogy a zsidó orvosok éjszaka is elhagyhatják a gettót, ha beteghez hívják őket, vagy ha szakmai-tudományos jellegű összejövetelekre vennének részt. Ilyen esetben tájékoztatniuk kellett a gettó őreit távozásuk pontos céljáról, hogy utólag ellenőrizhető legyen mozgásuk. Kihágás vagy hamis nyilatkozattétel esetén a már említett pénzbüntetés és elzárás sújtotta őket.²¹ Keresztényeknek dolgozó más zsidók is engedélyt kaphattak arra, hogy a kapuk nyitása előtt elhagyhassák a gettót vagy éjjel a gettón kívül tartózkodjanak. Így pl. héber könyvek olvasószerkesztését vagy szedését végző zsidók,²² üvegművesek, illusztris házhoz hívott zenészek, táncosok.²³ A nagykereskedelemmel foglalkozó „keleti” és „nyugati” szefárdok betelepülése után az éppen útra induló vagy onnan érkező kereskedők vagy intézőik számára is gyakran

19 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, pp. 257-258.

20 Op. cit., p. 238.

21 CALIMANI, Riccardo: *Storia del ghetto di Venezia*. Milano, 2012, Mondadori, p. 50.

22 Itt jegyezném meg, hogy a velencei zsidóság hírnevét öregbítő XVI-XVII. századi héber nyomdászat és könyvkiadás keresztények, velencei patríciusok kezében volt, üzleti alapon működött, és amint e tevékenység anyagilag vagy politikailag kockázatosná vált, a befektetők el is kezdték kivonni tőkéjüket, és az iparág hanyatlásnak indult. A témával kapcsolatban lásd TAMANI, Giuliano: *L'attività tipografica a Venezia fra il 1516 e il 1627*. In: FORTIS, Umberto (a cura di): *Venezia ebraica*. Carucci, Roma, 1982, pp. 85-97., valamint GRENDLER, Paul F.: *La distruzione di libri ebraici a Venezia nel 1568*. Op. cit. pp. 99-127.

23 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, p. 246.

Budai Miklós, MA

**Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-
XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of
Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the
Ghetto and Its Regulations**

kinyitották a kapukat, és időnként szerényebb egzisztenciák számára is lehetővé tették a gettó elhagyását méltányolandó személyes okokból, így pl. szegényeknek alapvető élelmiszer beszerzése végett.²⁴

A hatóságok és különösen az egyház minden igyekezete dacára, a lakóhelyi elkülönülés és a szabad mozgás korlátozása ellenére, zsidók és keresztények továbbra is gyakran érintkeznek egymással, olykor a rendszabályok áthágása árán is. Abban nincs semmi különös, hogy keresztények bejárnak a gettóba, hogy igénybe vegyék a zálogházak szolgáltatásait, utóvégre ezért túrik meg a zsidókat. Az már kevésbé magától értetődő a korabeli viszonyok közt, hogy keresztények munkát végeznek a gettóban élő zsidók számára, mi több, ezt lehetővé teendő, olykor enyhítenek a rendszabályokon: dokumentumokból értesülünk, hogy a zsidók számára fontos leveleket kézbesítő küldöncöknek és „sábeszgjoknak” éjszaka is kinyitják a kapukat. Zsidóknak tilos keresztény cselédek tartani, de alkalmi alapon végezhetnek munkát keresztények zsidóknak. A hatóságok ugyanakkor különböző rendeletekben ismételten tiltják vagy korlátozzák nők és kiskorúak alkalmazását, hiszen szemükben ez (nem is minden alap nélkül) a veszedelmes nemi kapcsolatok melegágya.²⁵ Számos dokumentumból kitetszik, hogy a keresztények és zsidók közötti nemi viszonyok különösen súlyos problémának tűntek a korabeli társadalom szemében. Roth még lényegében úgy értékelné, hogy a reneszánsz kori Itáliából nagy számban fennmaradt, zsidók és keresztények közti nemi kapcsolatokra vonatkozó hírek is a zsidók integráltságát, a határok bizonyos mértékű elmosódását, lazulását jelzik.²⁶ Vele szemben Bonfil rámutat, hogy az efféle kapcsolatok természetes velejárói az együttélés egyszerű tényének, ugyanakkor az esetekről szinte kizárólag büntető eljárások kapcsán értesülünk, ami jelzi, hogy a társadalmi értékrend

24 Ibidem.

25 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, pp. 251.

26 ROTH, Cecil: *The Jews in the Renaissance*. Jewish Publication Society, Philadelphia, 1977, pp. 44-45.

Budai Miklós, MA

**Integráció és szegregáció között: Velence zsidó közössége a XVI-
XVII. században: II. A gettó létrejötte és rendszabályai
Between Intergration and Segregation: The Jewish Community of
Venice in the 16th – 17th Centuries: II. The Establishment of the
Ghetto and Its Regulations**

nem tűri ez efféle határátlépéseket, a határok élesek maradnak, a társadalmi struktúrát az ösztönök és érzelmek ilyen mozgásai nem tudják fellazítani.²⁷ Bonfilllel kell egyetértünk, különösen, ha arra gondolunk, hogy a velencei egyházmegye gyóntatási útmutatóiban a „hitetlenekkel” való testi egyesülés a „szodómiával” és a bestialitással egy sorban szerepelt, mégpedig a súlyosságuknál fogva kiemelten kezelendő különleges ügyek között, melyekben csak a püspök adhatott feloldozást. Nem mellesleg ebbe a kategóriába tartozott a zsinagógákba való belépés és zsidók ünnepein és étkezésein való részvétel is!²⁸

A gazdaságilag vagy erotikusan motivált „határátlépéseknél” talán érdekesebbek azok, amelyek társas érintkezés céljából vagy valamiféle kulturális indíttatásból történnek. Mint arról önéletírásában beszámol Leone da Modena, zsinagógai szónoklatait „szerzetesek, papok és nemesemberek” is látogatták és nagyra értékelték.²⁹ 1628-ban szimchát torá estéjén pedig azért kellett az öröknek kinyitni a gettó már bezárt kapuit, hogy kiengedjék a „sok nemes urat és hölgyet”, akik eljöttek megnézni az ünneplést és meghallgatni a jócskán éjszakába nyúló ünnepi muzsikát.³⁰

27 BONFIL, Roberto [sic]: *Società cristiana e società ebraica nell'Italia medievale e rinascimentale: riflessioni sul significato e sui limiti di una convergenza*. In: LUZZATI, M. – OLIVARI, M. – VERONESE, A. (a cura di): *Ebrei e cristiani nell'Italia medievale e moderna: conversioni, scambi, contrasti*. Carucci, Roma, 1988, pp. 244-251.

28 TREBBI, Giuseppe: *La società veneziana*. [2016.04.04.] In: http://www.treccani.it/enciclopedia/dal-rinascimento-al-barocco-la-societa-la-societa-veneziana_%28Storia-di-Venezia%29/

29 WEINBERG, Joanna: *Preaching in the Venetian Ghetto: The Sermons of Leon Modena*. [2016.04.26.] In: http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/viewdocId=ft829008np&chunk.id=ch6&toc.depth=1&toc.id=c_h6&brand=eschol

30 RAVID, Benjamin: *Curfew Time in the Ghetto of Venice*. In: KITTEL, E. Elen – MADDEN, Thomas F. (eds.): *Medieval and Renaissance Venice*. University of Illinois Press, Urbana, 1999, pp. 251.